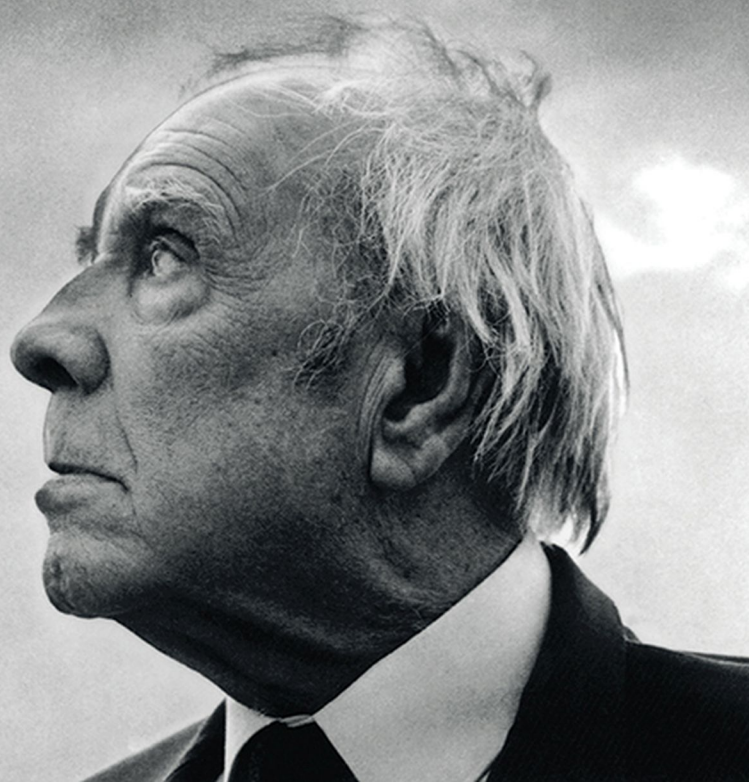

ΧΟΡΧΕ ΛΟΥΙΣ ΜΠΟΡΧΕΣ

ΑΠΑΝΤΑ
ΤΑ ΠΕΖΑ [I]

ΕΙΣΑΓΩΓΗ • ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ • ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ
ΑΧΙΛΛΕΑΣ ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

ΧΟΡΧΕ ΛΟΥΙΣ ΜΠΟΡΧΕΣ

ΑΠΑΝΤΑ
ΤΑ ΠΕΖΑ [I]

ΕΙΣΑΓΩΓΗ • ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ • ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ
ΑΧΙΛΛΕΑΣ ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

Θέση υπογραφής δικαιούχου/ων δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας
εφόσον η υπογραφή προβλέπεται από τη σύμβαση.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδείας του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Σύγχρονοι κλασικοί
Χόρχε Λουίς Μπόρχες, *Άπαντα τα Πεζά I*
Jorge Luis Borges, *Historia Universal de la Infamia,*
Historia de la Eternidad, Ficciones, El Aleph
Εισαγωγή, μετάφραση, σημειώσεις: Αχιλλέας Κυριακίδης
Υπεύθυνος έκδοσης: Κώστας Γιαννόπουλος
Τυπογραφικές διορθώσεις: Αρετή Μπουκάλα
Σελιδοποίηση: Παναγιώτης Βογιατζάκης
Φιλμ, μοντάζ: Κέντρο Γρήγορης Εκτύπωσης
Copyright® Maria Kodama, 1995

All rights reserved

Copyright® για την ελληνική γλώσσα Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ
(Εκδόσεις Πατάκη), 2013

Πρώτη έκδοση από τις Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, Ιανουάριος 2014

KET 8346 ΚΕΠΙ 42/14

ISBN 978-960-16-5240-5

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,
ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 210.52.05.600, 801.100.2665, ΦΑΞ: 210.36.50.069
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078
ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΟΥΡΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ – ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ),
570 09 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55
Web site: <http://www.patakis.gr>, e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

Τ Ο Α Λ Ε Φ

O God, I could be bounded in a nutshell
and count myself a King of infinite space.⁴²²

Άμλετ, ΙΙ, 2

But they will teach us that Eternity is the Standing still
of the Present Time, a *Nunc-stans* (as the Schools call it);
which neither they, nor any else understand, no more than they
would a *Hic-stans* for an Infinite greatness of Place.⁴²³

Λεβιάθαν, ΙV, 46

Εκείνο το φλογερό πρωινό του Φεβρουαρίου⁴²⁴ που πέθανε η Μπεατρίς Βιτέρμπο,⁴²⁵ μετά από μian αγέρωχη επιθανάτια αγωνία που δεν ξέπεσε ούτε στιγμή στο συναισθηματισμό ή το φόβο, παρατήρησα ότι οι σιδερένιες ταμπέλες της Πλατείας Κονστιτουσιόν είχαν αλλάξει και διαφήμιζαν τώρα κι εγώ δεν ξέρω ποια μάρκα τσιγάρων· το γεγονός αυτό με λύπησε, γιατί συνειδητοποίησα ότι το αέναο και αχανές σύμπαν είχε ήδη αρχίσει ν' απομακρύνεται απ' την Μπεατρίς κι ότι η αλλαγή αυτή ήταν η πρώτη μιας άπειρης ακολουθίας. *Το σύμπαν μπορεί ν' αλλάξει· εγώ, όμως, όχι*, σκέφτηκα με μια μελαγχολική ματαιοδοξία· κάποτε, το ξέρω, η μάταιη αφοσίωσή μου είχε εξουθενώσει την Μπεατρίς· τώρα που πέθανε, θα μπορούσα να αφοσιω-

θώ στη μνήμη της, χωρίς ελπίδα, αλλά και χωρίς ταπείνωση.⁴²⁶ Σκέφτηκα ότι στις 30 Απριλίου ήταν τα γενέθλιά της· αν επισκεπτόμουν εκείνη τη μέρα το σπίτι της οδού Γαράι για να χαιρετήσω τον πατέρα της και τον Κάρλος Αρχεντίνο Δανέρι,⁴²⁷ τον εξάδελφό της, αυτό θ' αποτελούσε μian άμεμπτη (και, ίσως, αναπότρεπτη) φιλοφρόνηση. Γι' άλλη μια φορά θα περίμενα στο μισοσκόταδο του βαρυφορτωμένου σαλονιού, γι' άλλη μια φορά θα εξέταζα τις λεπτομέρειες των πολλών πορτρέτων της. Η Μπεατρίς Βιτέρμπο, προφίλ, έγχρωμη· η Μπεατρίς, με προσωπίδα, στο καρναβάλι του 1921· η πρώτη μετάληψη της Μπεατρίς· η Μπεατρίς, τη μέρα του γάμου της με τον Ρομπέρτο Αλεσσάντρι· η Μπεατρίς, λίγο μετά το διαζύγιο, σε μια δεξίωση του Ιππικού Ομίλου· η Μπεατρίς, στο Κίλμες, με την Ντέλια Σαν Μάρκο Πόρσελ και τον Κάρλος Αρχεντίνο· η Μπεατρίς, με το πεκινουά που της χάρισε ο Βιγιέγας Αέδο· η Μπεατρίς, ανφάς και τρία τέταρτα, χαμογελαστή, με το χέρι στο πιγούνι... Δε θα ήμουν υποχρεωμένος, όπως άλλες φορές, να δικαιολογήσω την παρουσία μου κομίζοντας ως δώρα όχι και πολύ ακριβά βιβλία, τις σελίδες των οποίων είχα μάθει να κόβω εκ των προτέρων, για να μη διαπιστώνω, ύστερα από μήνες, ότι είχαν μείνει άθικτα.

Η Μπεατρίς Βιτέρμπο πέθανε το 1929· από τότε, δεν άφησα να περάσει ούτε μία 30ή Απριλίου χωρίς να πάω σπίτι της. Την πρώτη φορά έφτασα στις επτά και τέταρτο κι έμεινα γύρω στα είκοσι πέντε λεπτά· κάθε χρόνο έκανα την εμφάνισή μου λίγο πιο αργά κι έμενα μια ιδέα παραπάνω· το 1933, μια καταρακτώδης βροχή με ευνόησε: αναγκάστηκαν να με προσκαλέσουν για φαγητό. Όπως είναι φυσικό, δεν παρέλειψα να εκμεταλλευτώ αυτό το καλό προηγούμενο· το 1934, κατέφθασα, περασμένες οκτώ, μ' ένα γλύκισμα τύπου Σάντα Φε⁴²⁸ με απόλυτη φυσικότητα, έμεινα για το δείπνο. Έτσι, σε μελαγχολικές και

ανώφελα ερωτικές επετείους, έγινα σιγά σιγά αποδέκτης των εκμυστηρεύσεων του Κάρλος Αρχεντίνο Δανέρι.

Η Μπεατρίς ήταν ψηλή, λεπτεπίλεπτη, με μια πολύ ελαφριά κύφωση· διέκρινε κανείς στο βάδισμά της ένα είδος (αν μου επιτρέπεται το οξύμωρον) χαριτωμένης νωχέλειας, κάτι σαν προμήνυμα έκστασης· ο Κάρλος Αρχεντίνο είναι ρωμαλέος και ροδαλός, ασπρομάλλης, με λεπτά χαρακτηριστικά. Εκτελεί κι εγώ δεν ξέρω τι καθήκοντα υφισταμένου σε μια βιβλιοθήκη με δυσανάγνωστο όνομα στα νότια προάστια· είναι αυταρχικός, αλλά και ακαμάτης· μέχρι πριν από λίγο καιρό, εκμεταλλευόταν τις αργίες και τις νύχτες για να μην το κουνάει από το σπίτι. Είναι άποικος τρίτης γενεάς, και τα μόνα ιταλικά στοιχεία που διατηρεί είναι το συριστικό «σ» και οι αφειδείς χειρονομίες. Το πνευματικό του έργο είναι αδιάλειπτο, παθιασμένο, εύστροφο και εντελώς ασήμαντο.⁴²⁹ Το χαρακτηρίζουν άστοχες παρομοιώσεις και άσκοπη διστακτικότητα. Όπως η Μπεατρίς, έτσι και ο Κάρλος έχει μεγάλα χέρια, ωραία και μακρυδάχτυλα. Για κάποιους μήνες του είχε κολλήσει ως πρότυπο ο Πωλ Φορ, όχι τόσο για τις μπαλάντες του όσο για την ιδέα μιας άσπιλης δόξας. «Είναι ο Πρίγκιψ των γάλλων ποιητών» έλεγε και ξανάλεγε κομπαστικά. «Μάταια θα στραφείς εναντίον του· δε θα τον φτάσει, όχι, δε θα τον φτάσει ούτε η πιο φαρμακερή σαΐτα σου».

Στις 30 Απριλίου του 1941, πήρα το θάρρος να συνοδεύσω το γλυκό μ' ένα μπουκάλι ντόπιο κονιάκ. Ο Κάρλος Αρχεντίνο το δοκίμασε, το βρήκε ενδιαφέρον και, ύστερα από μερικά ποτηράκια, ανέλαβε την υπεράσπιση του μοντέρνου ανθρώπου.

«Τον φέρνω στο μυαλό μου» είπε, μ' έναν μάλλον ανεξήγητο ενθουσιασμό «στο σπουδαστήρι του, όπως θα λέγαμε παλιά στου κάστρου τις επάξεις, τριγυρισμένο από τηλέφωνα, τηλεγραφους, φωνόγραφους, ραδιοτηλεφωνικές συσκευές, κινημα-

τογράφους, μαγικές λυχνίες, γλωσσάρια, δρομολόγια, εγχειρίδια, δελτία...»

Παρατήρησε ότι ένας άνθρωπος τόσο άρτια εξοπλισμένος δεν έχει καμία ανάγκη να ταξιδέψει· ο εικοστός μας αιώνας έχει ανατρέψει το μύθο του Μωάμεθ και του βουνού· σήμερα, τα βουνά πάνε στον σύγχρονο Μωάμεθ.

Αυτές οι ιδέες μού φάνηκαν τόσο άτοπες και η διατύπωσή τους τόσο πομπώδης και τόσο αόριστη, που αμέσως τις συνέδεσα με τη λογοτεχνία· τον ρώτησα γιατί δεν καθόταν να τις γράψει. Μου αποκρίθηκε, όπως το περίμενα, ότι το 'χε ήδη κάνει· όλες αυτές οι ιδέες, μα και άλλες εξίσου νεωτερικές, εμφανίζονταν στο Προφητικό Άσμα ή Προλογικό Άσμα ή, απλώς, Προοίμιο ενός ποιήματος που το δούλευε πολλά χρόνια, χωρίς *réclame*,⁴³⁰ χωρίς εκκωφαντικές τυμπανοκρουσίες, στηριγμένος πάντα σ' αυτές τις δύο βακτηρίες που ονομάζονται δουλειά και μοναξιά. Άνοιξε πρώτα τους κρουνούς της φαντασίας του· ύστερα, πήρε στα χέρια του το λειάντρο. Ο τίτλος του ποιήματος ήταν «Η Γη»· επρόκειτο για μια περιγραφή του πλανήτη, από την οποία δεν έλειπαν, φυσικά, ούτε η γραφική παρέκβαση ούτε η κομψή αποστροφή.

Τον ikéteψα να μου διαβάσει ένα απόσπασμα, ας ήταν και σύντομο. Άνοιξε ένα συρτάρι του γραφείου, έβγαλε μια παχιά στοίβα χαρτιά που είχαν όλα το λογότυπο της Βιβλιοθήκης Χουάν Κρισόστομο Λαφινούρ, και διάβασε με ηχηρή ικανοποίηση:

He visto, como el griego, las urbes de los hombres,
 Los trabajos, los días de varia luz, el hambre;
 No corrijo los hechos, no falseo los nombres,
 Pero el *voyage* que narro, es... *autour de ma chambre*.⁴³¹

«Ενδιαφέρουσα στροφή από πάσης απόψεως» αποφάνθηκε.

«Ο πρώτος στίχος προσελκύει τα χειροκροτήματα του καθηγητή, του ακαδημαϊκού, του ελληνιστή, αν όχι και του αδαούς παντογνώστη,⁴³² που αποτελεί ένα σημαντικό κομμάτι των νουνεχών· η δεύτερη περνάει από τον Όμηρο στον Ησίοδο (ένας απερίφραστος φόρος τιμής, στη μετόπη του εκθαμβωτικού οικοδομήματος, προς τον πατέρα της διδακτικής ποίησης), όχι χωρίς να ανανεώνει ένα ρητορικό τέχνασμα, οι ρίζες του οποίου ανατρέχουν στην Αγία Γραφή: την απαρίθμηση, παράταξη ή συσώρευση· η τρίτη –τεχνοτροπία μπαρόκ; τεχνοτροπία παρακμιακών; εξαγνισμένη και φανατική προσήλωση στη φόρμα;– αποτελείται από δύο (δίδυμα) ημιστίχια· η τέταρτη, αποκάλυπτα δίγλωσση, μου εξασφαλίζει την ανεπιφύλακτη υποστήριξη κάθε σκεπτόμενου ανθρώπου που είναι ευαίσθητος στα τερπνά ερεθίσματα της ευφυολογίας. Κι ας μην πω τίποτα για την πρωτότυπη ομοιοκαταληξία ή για την ευρυμάθεια που μου επιτρέπει (χωρίς σχολαστικισμούς!) να συγκεντρώσω σε τέσσερις στίχους τρεις εμπνευσμένους υπαινιγμούς, οι οποίοι καλύπτουν τριάντα αιώνες πυκνής λογοτεχνίας: ο πρώτος παραπέμπει στην *Οδύσσεια*· ο δεύτερος, στο *Έργα και Ημέραι*· ο τρίτος, στην αθάνατη μπαγκατέλα που μας χάρισαν τα διαλείμματα της πέννας τού εκ Σαβοΐας...⁴³³ Πείθομαι γι' άλλη μια φορά ότι η μοντέρνα τέχνη έχει ανάγκη το βάλσαμο του γέλιου, του scherzo.⁴³⁴ Πρέπει να το πάρουμε απόφαση: το λόγο τον έχει ο Γκολντόνι!»

Μου διάβασε και πολλές άλλες στροφές, που επίσης προκάλεσαν την επιδοκιμασία του και τον βαθυστόχαστο σχολιασμό του, αν και δεν παρουσίαζαν τίποτα το αξιοσημείωτο. Ούτε τις θεώρησα πολύ χειρότερες από την προηγούμενη. Για τη σύνθεσή της είχαν συνεργήσει η αντιγραφή, η συγκατάβαση και η τύχη· οι αρετές που τους απέδιδε ο Δανέρι, ήρθαν μετά. Κατάλαβα ότι η δουλειά του ποιητή δεν ήταν η ποίηση· ήταν η επινόηση τρόπων που θα καθιστούσαν την ποίηση αξιοθαύμαστη·

όπως είναι φυσικό, αυτή η τελευταία φροντίδα τροποποιούσε το έργο για κείνον, όχι για μας. Η απαγγελία του Δανέρι ήταν εξεζητημένη· πάντως, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, η μετρική του αδεξιότητα τον εμπόδισε να μεταδώσει αυτή την εκζήτηση και στο ίδιο το ποίημα.*

Μόνο μία φορά στη ζωή μου αξιώθηκα να μελετήσω τους δεκαπέντε χιλιάδες δωδεκασύλλαβους του *Poly-Olbion*, αυτού του τοπογραφικού έπους, στο οποίο ο Μάικλ Ντρέυτον κατέγραψε την πανίδα, τη χλωρίδα, την υδρογραφία, την ορειογραφία, τη στρατιωτική και τη μοναστική Ιστορία της Αγγλίας⁴³⁵ είμαι βέβαιος, όμως, ότι αυτό το σημαντικό, αλλά πεπερασμένο, έργο είναι λιγότερο κοπιώδες από το ανάλογο, κολοσσιαίο εγχείρημα του Κάρλος Αρχεντίνο. Ο Κάρλος είχε βάλει σκοπό να μεταφέρει σε στίχους όλη την επιφάνεια του πλανήτη· το 1941, είχε ήδη εξαντλήσει μερικά εκτάρια της Πολιτείας του Κουήνσλαντ, ένα χιλιόμετρο και κάτι από το ρου του ποταμού Ομπ, ένα αερόμετρο βόρεια της Βερακρούς, τα κυριότερα εμπορικά καταστήματα της ενορίας της Κονσεψιόν, την έπαυλη της Μαριάννας Καμπασέρες ντε Αλβεάρ⁴³⁶ επί της οδού Ενδεκάτης Σεπτεμβρίου στο Μπελγκράνο, καθώς και ένα χαμάμ, όχι μακριά από το περίφημο ενυδρείο του Μπράιτον. Μου διάβασε μερικά λεπτοδουλεμένα αποσπάσματα από την αυστραλιανή ζώνη του ποιήματός του· αυτοί

* Θυμάμαι, πάντως, τους εξής σατιρικούς στίχους, με τους οποίους μα- στίγωνε ανελέητα τους κακούς ποιητές:

Αυτός φοράει στους στίχους την τρανήν αρματωσιά
Της πολυμάθειας· κείνος κει, τους βάζει τα καλά τους.
Κι οι δυο τους, όμως, άδικα χτυπάνε τα φτερά τους:
Λησμόνησαν, οι τάλαινες, τον όρον Ομορφιά!

Μονάχα ο φόβος μην αποκτήσει έναν ολόκληρο στρατό αμείλικτων και πα- νίσχυρων εχθρών τον απέτρεψε (μου είπε) να δημοσιεύσει άφοβα το ποίημα.

οι αργοί και μακρόσυρτοι στίχοι δεν είχαν, πάντως, το σχετικό νεύρο του προλόγου. Παραθέτω μια στροφή:

Sepan. A manderecha del poste rutinario
 (viniendo, claro está, desde el Mornoroeste)
 se aburre una osamenta –¿Color? Blanquiceleste–
 que da al corral de ovejas catadura de osario.⁴³⁷

«Δύο τολμηρότητες» φώναζε περιχαρής «που τις στεφανώνει, σ' ακούω να το υποτονθορύζεις, η επιτυχία! Το παραδέχομαι, το παραδέχομαι. Η μία είναι το επίθετο “rutinario” [= ρουτινιέ-ρικο], το οποίο, en passant,⁴³⁸ αποδίδει επακριβώς την αναπόφευκτη πλήξη που χαρακτηρίζει τις βουκολικές και αγροτικές ενασχολήσεις, μια πλήξη που ούτε τα *Γεωργικά* ούτε ο ξακουστός μας *Δον Σεγούντο Σόμπρα* τόλμησαν ποτέ να την αποδώσουν έτσι ανάγλυφη. Η άλλη είναι η αποτελεσματική πεζολογία “se aburre una osamenta” [= την έχει αράξει ένας σκελετός], που ένας μυγιάγγιχτος αναγνώστης θα την εξεμέσει με φρίκη, αλλά ένας κριτικός με αντρίκεια γούστα θα την εκτιμήσει περισσότερο κι απ' τη ζωή του. Εξάλλου, ολόκληρος ο στίχος ζυγίζει πολλά καράτια. Το δεύτερο ημιστίχιο ανοίγει ζωηρότατη κουβέντα με τον αναγνώστη· προλαμβάνει την έντονη περιέργειά του, βάζει μια ερώτηση στα χείλια του και του την απαντάει... αυτοστιγμεί. Και τι έχεις να πεις γι' αυτό το εύρημα, το “blanquiceleste” [= ουρανόλευκο]; Σκοπός του γραφικού νεολογισμού είναι ακριβώς να υποβάλει στον αναγνώστη τον ουρανό, που είναι ένα βασικότατο στοιχείο του αυστραλιανού τοπίου. Χωρίς αυτή την εικόνα, οι αποχρώσεις της σκιαγραφίας θα έβγαιναν πολύ μουντές, κι ο αναγνώστης θα ένιωθε τον πειρασμό να κλείσει το βιβλίο, αφού στα κατάβαθα της ψυχής του θα πρυτάνευε μια μαύρη, ανίατη μελαγχολία».

Γύρω στα μεσάνυχτα, έφυγα.

Δύο Κυριακές αργότερα, ο Δανέρι (για πρώτη φορά, θαρρώ, στη ζωή του) μου τηλεφώνησε. Μου πρότεινε να συναντηθούμε κατά τις τέσσερις, «να πιούμε παρέα ένα γάλα στο γειτονικό salon-bar, που το προοδευτικό επιχειρηματικό δαιμόνιο του Σουνίνο και του Σούνγκρι –πρέπει να τους θυμάσαι: είναι οι ιδιοκτήτες του σπιτιού μου– εγκαινίασαν στη γωνία· είναι ένα ζαχαροπλαστείο που θα σ' ενδιέφερε να το γνωρίσεις». Δέχτηκα, πιο πολύ με συγκατάβαση, παρά με ενθουσιασμό. Δυσκολευτήκαμε να βρούμε τραπέζι· το «salon-bar», αμείλικτα μοντέρνο, ήταν σχεδόν ελάχιστα λιγότερο αποτρόπαιο απ' ό,τι το περίμενα· στα διπλανά τραπέζια, οι εντυπωσιασμένοι θαμώνες συζητούσαν για τα λεφτά που είχαν ρίξει με τη σέσουλα ο Σουνίνο και ο Σούνγκρι. Ο Κάρλος Αρχεντίνο είχε τάχα μείνει έκθαμβος από κι εγώ δεν ξέρω τι καινοτομίες στις φωτιστικές εγκαταστάσεις (που, σίγουρα, δεν τις έβλεπε για πρώτη φορά) και μου είπε με κάπως αυστηρό τόνο:

«Θες δε θες, πρέπει να ομολογήσεις ότι το μαγαζί αυτό συναγωνίζεται τα πιο εκλεκτά του Φλόρες».

Στη συνέχεια, μου ξαναδιάβασε τέσσερις-πέντε σελίδες απ' το ποίημα. Τις είχε διορθώσει με βάση κάποια διεστραμμένη αρχή λεκτικού στόμφου: εκεί όπου πρώτα ήταν γραμμένο *γαλαζωπό*, τώρα έδιναν κι έπαιρναν το *γαλαζένιο*, το *γαλαζιάρικο*, μέχρι και το *γαλαζούλικο*. Η λέξη *γαλατερό* δεν του ήταν αρκετά κακόχη· θέλοντας να είναι όσο πιο λάβρος γινόταν στην περιγραφή ενός πλυντηρίου νημάτων, προτίμησε το *γαλατένιο*, το *γαλατόσχημο*, το *γαλατόγευστο*... Επιτέθηκε με χολή κατά των κριτικών· ύστερα, πιο αγαθοθελής, τους παρομοίασε με κάτι ανθρώπους «που δε διαθέτουν ούτε πολύτιμα μέταλλα ούτε ατμοκίνητες πρέσες ούτε έλαστρα ούτε θειικά οξέα για τη νομισματοποίηση θησαυρών, αλλά μπορούν να δείξουν

στους άλλους την τοποθεσία ενός θησαυρού». Χωρίς να πάρει ανάσα, σπηλίτευσε την προλογομανία, «την οποία έχει ήδη χλευάσει, στο σπαρταριστό προοίμιο του *Δον Κιχώτη*, ο Πρίγκιψ των Ιδιοφυών». Παραδέχτηκε, πάντως, ότι στη μετόπη του νέου έργου άρμοζε ο εμπνευσμένος πρόλογος, μια καθαγίαση υπογεγραμμένη από κάποιον συγγραφέα με σφρίγος και βαρύτητα. Πρόσθεσε ότι σκόπευε να εκδώσει τα πρώτα άσματα του ποιημάτων του. Και τότε μόνο κατάλαβα το νόημα της περιεργής τηλεφωνικής πρόσκλησης: ο κύριος αυτός επρόκειτο να μου ζητήσει να προλογίσω τον λογιοτατιστικό του κυκεώνα. Όμως οι φόβοι μου ήταν αβάσιμοι: ο Κάρλος Αρχεντίνο παρατήρησε, με φθονερό θαυμασμό, ότι μάλλον δε θα έσφαλλε αν χαρακτήριζε ακλόνητο το κύρος που έχαιρε σε όλους τους κύκλους ο Άλβαρο Μελιάν Λαφινούρ, λογοτέχνης, ο οποίος, αν εγώ επέμενα λιγάκι, θα προλόγιζε ευχαρίστως το ποίημα. Προκειμένου να αποφευχθεί μια πέρα ως πέρα ασύγγνωστη αποτυχία, θα έπρεπε να γίνω το φερέφωνο δύο αδιαμφισβήτητων αρετών του έργου: της τελειότητας της φόρμας και της επιστημονικής ακρίβειας, «επειδή αυτό το απέραντο περβόλι τρόπων, σχημάτων και χαρίτων δεν ανέχεται ούτε μία λεπτομέρεια που να μην ανταποκρίνεται στην αλήθεια και μόνο στην αλήθεια». Ύστερα πρόσθεσε ότι η Μπεατρίς έβρισκε πάντα πολύ διασκεδαστική τη συντροφιά του Άλβαρο.

Δέχτηκα: δέχτηκα με ενθουσιασμό. Μάλιστα, για να γίνω πιο πειστικός, διευκρίνισα ότι δε θα μιλούσα στον Άλβαρο τη Δευτέρα, αλλά την Πέμπτη, στη διάρκεια της μικρής δεξίωσης που κλείνει συνήθως κάθε συνέλευση της Λέσχης των Συγγραφέων. (Η δεξίωση μπορεί να ήταν ψέμα, όχι όμως και το ότι οι συνελεύσεις πραγματοποιούνταν κάθε Πέμπτη, γεγονός που ο Κάρλος Αρχεντίνο Δανέρι θα μπορούσε να το επαληθεύσει απ' τις εφημερίδες και που έδινε στη φράση μια κάποια αληθοφά-

νεια.) Του είπα, μαντεύοντας και προλαμβάνοντας αυτή τη φορά τις προθέσεις του, ότι, πριν ακόμα αναφέρω στον Άλβαρο το παραμικρό για τον πρόλογο, θα του περιέγραφα την ιδιότυπη δομή του έργου. Χωρίσαμε· μόλις έστριψα στη γωνία της οδού Μπερνάρδο ντε Υριγκόγιεν, εξέτασα χωρίς καμία προκατάληψη τις προοπτικές που μου ανοίγονταν: α) να μιλήσω στον Άλβαρο και να του πω ότι εκείνος ο εξάδελφος της Μπεατρίς (ο επεξηγηματικός ευφημισμός χρειαζόταν για να μπορέσω να τη φέρω στην κουβέντα) είχε γράψει ένα ποίημα, το οποίο έδειχνε να αναπαράγει επ' άπειρον τις δυνατότητες της κακοφωνίας και του χάους, και β) να μη μιλήσω στον Άλβαρο. Προέβλεψα, με καθαρό μυαλό, ότι η ραθυμία μου θα επέλεγε το «β».

Με το που ξημέρωσε η Παρασκευή, άρχισε να με ανησυχεί το τηλέφωνο. Μου προκαλούσε αποστροφή το ότι η συσκευή αυτή, που κάποτε μετέφερε την ανεπίστρεπτα χαμένη πια φωνή της Μπεατρίς, θα μπορούσε να ξεπέσει στο σημείο να γίνει δέκτης των ανώφελων και, ίσως, οργισμένων παραπόνων του εξαπατημένου Κάρλος Αρχεντίνο Δανέρι. Ευτυχώς, δε συνέβη τίποτα – εκτός, βέβαια, από την αναπόφευκτη πίκρα που μου προξένησε το γεγονός ότι αυτός ο κύριος μου είχε αναθέσει μια λεπτή αποστολή, και μετά με ξέχασε.

Η συσκευή έπαψε να με τρομάζει, αλλά, στα τέλη Οκτωβρίου, ο Κάρλος Αρχεντίνο μου τηλεφώνησε. Ήταν έξω φρενών στην αρχή, δεν αναγνώρισα τη φωνή του. Θλιμμένος, οργισμένος, ψέλλισε ότι εκείνοι οι άπληστοι, ο Σουνίνο και ο Σούνγκρι, θέλοντας να επεκτείνουν ακόμα πιο πολύ το τεράστιο ζαχαροπλαστείο τους, είχαν αποφασίσει να γκρεμίσουν το σπίτι του.

«Το σπίτι των προγόνων μου, το σπίτι μου, το σπίτι της οδού Γαράι με τις βαθιές τις ρίζες!» επανέλαβε, θυσιάζοντας αυτή τη φορά τη θλίψη του προς χάριν της μελωδικότητας της φράσης.

Δε δυσκολεύτηκα πολύ να συμμεριστώ την αγωνία του. Όταν

έχεις περάσει τα σαράντα, κάθε αλλαγή είναι κι ένα μισητό σύμβολο του χρόνου που περνάει· έπειτα, μιλούσαμε για το σπίτι του που, εμένα τουλάχιστον, μου θύμιζε συνεχώς την Μπεατρίς. Προσπάθησα να τονίσω αυτή την πολύ λεπτή διάσταση του θέματος· ο συνομιλητής μου, ούτε που με άκουσε. Είπε ότι, αν ο Σουνίνο και ο Σούνγκρι επέμεναν να προχωρήσουν στην υλοποίηση αυτού του εξωφρενικού σχεδίου, ο Δρ Σούνι, ο δικηγόρος του, θα τους έκανε ipso facto⁴³⁹ αγωγή για αποζημίωση, εντόκως, και θα τους υποχρέωνε να καταβάλουν εκατό χιλιάδες *πέσο*.

Το όνομα Σούνι με εντυπωσίασε· το γραφείο του, στη γωνία των οδών Κασέρος και Τακουαρί, χαίρει παροιμιώδους σοβαρότητας.⁴⁴⁰ Ρώτησα αν ο Σούνι είχε ήδη επιληφθεί της υποθέσεως. Ο Δανέρι μου απάντησε ότι είχε σκοπό να του μιλήσει εκείνο το απόγευμα. Κόμπιασε λίγο, κι ύστερα, μ' εκείνη την ουδέτερη, απρόσωπη φωνή που χρησιμοποιούμε όταν θέλουμε να εμπιστευτούμε κάτι πολύ ενδόμυχο, μου είπε ότι το σπίτι του ήταν αναγκαίο για να τελειώσει το ποίημα, γιατί σε μια γωνιά της κάβας υπήρχε ένα Άλεφ. Διευκρίνισε ότι Άλεφ είναι ένα απ' τα σημεία του χώρου που περιέχει όλα τα σημεία.

«Βρίσκεται κάτω απ' την τραπεζαρία» εξήγησε, κι η φωνή του λαχάνιαζε απ' την αγωνία. «Είναι δικό μου, δικό μου: εγώ το ανακάλυψα όταν ήμουν παιδάκι, πριν ακόμα πάω σχολείο. Η σκάλα του υπογείου είναι απότομη, οι θείοι μου δε μ' άφηναν να κατεβαίνω, αλλά άκουσα κάποιον να λέει ότι εκεί, στο υπόγειο, υπήρχε ένας ολόκληρος κόσμος. Αναφερόταν –αυτό το 'μαθα αργότερα– σ' ένα μπαούλο, αλλά εγώ κατάλαβα ότι υπήρχε εκεί ένας ολόκληρος κόσμος. Μια μέρα, κατέβηκα κρυφά απ' τους άλλους, γλίστρησα στην απαγορευμένη σκάλα, έπεσα. Όταν άνοιξα τα μάτια, είδα το Άλεφ».

«Το Άλεφ;» επανέλαβα.

«Ναι· το Άλεφ· τον τόπο όπου συνυπάρχουν, δίχως να συγχέονται, όλοι οι τόποι της οικουμένης, ιδωμένοι απ' όλες τις γωνίες. Δεν είπα σε κανέναν τι είχα ανακαλύψει και, μίαν άλλη μέρα, ξανακατέβηκα. Πού να 'ξερε τότε το παιδί ότι του 'χε δοθεί αυτό το προνόμιο, μόνο και μόνο για να μπορέσει κάποτε ο άντρας να σμιλέψει το ποίημα! Όχι! Κανένας Σουνίνο και κανένας Σούνγκρι δεν μπορεί να μου το πάρει! Όχι, όχι, και πάλι όχι. Με τον Κώδικα ανά χείρας, ο Δρ Σούνι θα αποδείξει ότι το Άλεφ μου είναι *αναπαλλοτρίωτο*».

Προσπάθησα να επιχειρηματολογήσω:

«Μα, για πες μου, το υπόγειο δεν είναι πολύ σκοτεινό;».

«Σ' ένα πνεύμα ανυπότακτο δε χωράνε αλήθειες. Αν όλοι οι τόποι της γης είναι στο Άλεφ, τότε θα 'ναι εκεί κι όλα τα φώτα, όλοι οι φωτισμοί, όλες οι φωτεινές πηγές».

«Έρχομαι αμέσως να το δω».

Έκλεισα το τηλέφωνο, πριν προλάβει να με αποτρέψει. Ε, λοιπόν, με το που αντιλαμβάνεσαι κάτι, συνεκτιμάς ταυτόχρονα ένα πλήθος λεπτομέρειες που το επιβεβαιώνουν και που, νωρίτερα, δεν τις είχες καν υποψιαστεί: εξεπλάγην που δεν είχα καταλάβει ως εκείνη τη στιγμή ότι ο Κάρλος Αρχεντίνο ήταν τρελός. Σάμπως, όλοι οι Βιτέρμπο, εδώ που τα λέμε... Η ίδια η Μπεατρίς (ακόμα κι εγώ το επαναλαμβάνω πολλές φορές) ήταν μια γυναίκα, ένα κοριτσάκι με μια σχεδόν ανεπίληπτη οξυδέρκεια, κι ωστόσο διέκρινες στη συμπεριφορά της αμέλειες, αφηρημάδες, υπεροψίες, πραγματικές σκληρότητες, που μπορεί και να χρειάζονταν παθολογική εξήγηση. Η τρέλα του Κάρλος Αρχεντίνο με πλημμύρισε με μια κακεντρεχή ευτυχία· κατά βάθος, ανέκαθεν μισούσαμε ο ένας τον άλλον.

Στο σπίτι της οδού Γαράι, η υπηρέτρια με ρώτησε αν είχα την καλοσύνη να περιμένω. Ως συνήθως, το παιδάκι ήταν στο υπόγειο κι εμφάνιζε κάτι φωτογραφίες. Κοντά στο βάζο που δεν

είχε ούτε ένα άνθος, πάνω στο άχρηστο πιάνο, χαμογελούσε (μάλλον άχρονο, παρά αναχρονιστικό) το μεγάλο πορτρέτο της Μπεατρίς με τα πρόστυχα χρώματα. Κανείς δε μας έβλεπε· σε μιαν απεγνωσμένη εκχείλιση τρυφερότητας, πλησίασα το πορτρέτο και είπα:

«Μπεατρίς, Μπεατρίς Ελένα, Μπεατρίς Ελένα Βιτέρμπο, Μπεατρίς αγαπημένη, Μπεατρίς που χάθηκες για πάντα, εγώ είμαι, ο Μπόρχες».

Ο Κάρλος εμφανίστηκε λίγο αργότερα. Μου μίλησε ξερά· κατάλαβα πως του ήταν αδύνατον να σκεφτεί οτιδήποτε άλλο εκτός από τη διάσωση του Άλεφ.

«Θα πιεις ένα ποτηράκι από εκείνο το ψευτοκονιάκ» διάταξε «και γραμμή για το υπόγειο. Να ξέρεις ότι είναι απαραίτητο να κατακλιθείς ανάσκελα, όπως απαραίτητα είναι και το σκοτάδι, η ακινησία, κάποιος χρόνος για να συνηθίσει το μάτι. Ξαπλώνεις στο μωσαϊκό και καρφώνεις το βλέμμα στο δέκατο ένατο σκαλοπάτι. Εγώ φεύγω, κλείνω την καταπακτή και μένεις μόνος. Μπορεί να σε τρομάξει κάποιος ποντικός – σιγά τα λάχανα! Σε λίγα λεπτά θα δεις το Άλεφ· το μικρόκοσμο των αλχημιστών και των καββαλιστών, τον πιστό και παροιμιώδη φίλο μας, το *multum in parvo!*»⁴⁴¹

Μπαίνοντας στην τραπεζαρία, πρόσθεσε:

«Να 'μαστε εξηγημένοι: αν δεν το δεις, αυτό δεν θα σημαίνει ότι η ανικανότητά σου καταρρίπτει τη μαρτυρία μου... Κατέβα, λοιπόν· σε λίγο, θα μπορείς ν' ανοίξεις κουβέντα με όλες τις εικόνες της Μπεατρίς».

Κατέβηκα στο άψε σβήσε, γιατί είχα βαρεθεί τα ανούσια λόγια του. Το υπόγειο, που δεν ήταν και πολύ φαρδύτερο απ' τη σκάλα, έμοιαζε πολύ με πηγάδι. Γύρεψα του κάκου να δω το μπαούλο για το οποίο μου 'χε μιλήσει ο Κάρλος Αρχεντίνο. Σε μια γωνιά ήταν στοιβαγμένα κάτι τσουβάλια και κάσες με μπο-

τίλιες. Ο Κάρλος πήρε ένα τσουβάλι, το δίπλωσε και το απίθωσε σε μια συγκεκριμένη θέση.

«Το μαξιλάρι μπορεί να μη λείει πολλά πράγματα» εξήγησε «αλλά αν το ανασηκώσω έστω και ένα εκατοστό, δε θα δεις τίποτα και άδικα θα ταραχτείς και θα κάθεσαι άπρακτος και ντροπιασμένος. Άπλωσε τώρα στο πάτωμα το ανοικονόμητο σκαρί σου και μέτρα δεκαεννέα σκαλοπάτια».

Όταν ακολούθησα αυτές τις γελοίες οδηγίες, ο Κάρλος έφυγε. Έκλεισε την καταπακτή προσεχτικά. Το σκοτάδι μού φάνηκε αδιαπέραστο· ύστερα από λίγο, όμως, διέκρινα μια χαραμάδα. Ξαφνικά, κατάλαβα τον κίνδυνο που διέτρεχα: ένας τρελός μου έδωσε να πιω φαρμάκι κι ύστερα μ' έθαψε ζωντανό. Οι κομμασμοί του Κάρλος αποκάλυπταν τον ενδόμυχο τρόμο του μήπως δε δω το θαύμα· ο Κάρλος, για να υπερασπιστεί το παραλήρημά του, για να μη γίνει γνωστό ότι ήταν τρελός, *έπρεπε να με σκοτώσει*. Ένιωθα μια συγκεχυμένη αδιαθεσία, που προσπάθησα να την αποδώσω στην ακαμψία της στάσης μου και όχι στην επίδραση κάποιου ναρκωτικού. Έκλεισα τα μάτια, τα ξανάνοιξα. Και τότε είδα το Άλεφ.

Φτάνω, τώρα, στην καρδιά της ιστορίας μου, στο ανείπωτο· στο σημείο αυτό, αρχίζει η απόγνωση του συγγραφέα. Κάθε γλώσσα είναι ένα αλφάβητο συμβόλων, η χρήση των οποίων προϋποθέτει για τους συνομιλητές ένα κοινό παρελθόν· πώς, λοιπόν, μπορώ να μεταφέρω στους άλλους το άπειρο Άλεφ, αφού και η ίδια η φοβισμένη μνήμη μου το συγκρατεί με κόπο; Σε ανάλογες περιπτώσεις, οι μύστες δε φείδονται αλληγοριών: για ν' αποδώσει τη Θεότητα, ένας Πέρσης⁴⁴² μιλάει για ένα πουλί που κατά κάποιον τρόπο είναι όλα τα πουλιά μαζί· ο Αλανός της Λίλλης, για μια σφαίρα, το κέντρο της οποίας είναι παντού και η περιφέρειά της πουθενά·⁴⁴³ ο Ιεζεκιήλ, για έναν άγγελο με τέσσερα πρόσωπα, που κατευθύνεται ταυτόχρονα προς τη Δύ-

ση και την Ανατολή, προς το Βορρά και το Νότο.⁴⁴⁴ (Δεν επικαλούμαι αδικώς αυτά τα αδιανόητα παραδείγματα· κάποια σχέση έχουν με το Άλεφ.) Μπορεί οι θεοί να μη μου αρνούσαν το να επινοήσω κι εγώ μιαν ανάλογη εικόνα, αλλά τότε η αφήγησή μου θα 'ταν μολυσμένη με λογοτεχνία, με πλαστότητα. Άλλωστε, το κεντρικό πρόβλημα παραμένει άλυτο· αναφέρομαι στην (μερική, έστω) απαρίθμηση των στοιχείων ενός άπειρου συνόλου. Μέσα σε μια γιγαντιαία στιγμή, είδα εκατομμύρια απολαυστικές ή αποτρόπαιες πράξεις· καμιά τους δε με εξέπληξε τόσο όσο το γεγονός ότι όλες τους καταλάμβαναν το ίδιο σημείο του χώρου, χωρίς να είναι διαφανείς και χωρίς να επικαλύπτονται. Ό,τι είδαν τα μάτια μου, υπήρξε ταυτόχρονο: ό,τι θα καταγράψω, θα 'ναι διαδοχικό, γιατί είναι η γλώσσα διαδοχική. Θα πω, όμως, λίγα πράγματα.

Στο κάτω μέρος της σκάλας, προς τα δεξιά, είδα μια μικρή, ιριδίζουσα σφαίρα, που ακτινοβολούσε σχεδόν ανυπόφορα. Στην αρχή, νόμισα ότι περιστρεφόταν· αργότερα κατάλαβα ότι η κίνηση αυτή ήταν μια οφθαλματάτη, η οποία οφειλόταν στις ιλιγγιώδεις παραστάσεις που ενέκλειε η σφαίρα. Η διάμετρος του Άλεφ θα πρέπει να ήταν δύο ή τρία εκατοστά, αλλά μέσα του ήταν σύμπας ο κοσμικός χώρος, χωρίς την παραμικρή σμίκρυνση. Κάθε πράγμα (ας πούμε, το γυαλί του καθρέφτη) ήταν άπειρα πράγματα, γιατί το 'βλεπα πεντακάθαρα απ' όλα τα σημεία του σύμπαντος. Είδα την πολυπληθή θάλασσα, είδα την αυγή και το δειλινό, είδα την κοσμοπλημμύρα της Αμερικής, είδα έναν ασημένιο ιστό αράχνης στο κέντρο μιας μαύρης πυραμίδας, είδα έναν κόκκινο λαβύρινθο (ήταν το Λονδίνο),⁴⁴⁵ είδα μάτια κοντινά, ατέλειωτα, που με κοίταζαν εξονυχιστικά «ως εν κατόπτρω», είδα όλα τα κάτοπτρα του πλανήτη και δεν καθρεφτιζόμουν σε κανένα, είδα σε μιαν αυλή της οδού Σολέρ τα ίδια πλακάκια που είχα δει πριν από τριάντα χρόνια στο χολ ενός

σπιτιού στο Φράυ Μπέντος, είδα τσαμπιά και χιόνι και καπνό, είδα φλέβες μεταλλείων και υδρατμούς, είδα ανάκυρτες ερήμους του Ισημερινού και κάθε κόκκο από την άμμο τους, είδα στο Ινβερνές μια γυναίκα που δε θα ξεχάσω ποτέ, είδα την ατίθαση κόμη, είδα το αγέρωχο κορμί, είδα έναν καρκίνο στο στήθος, είδα έναν κύκλο ξεραμένο χρώμα σ' ένα πεζοδρόμιο, εκεί όπου ήταν κάποτε ένα δέντρο, είδα μια έπαυλη στο Αδρουγκέ, ένα αντίτυπο της πρώτης αγγλικής μετάφρασης του Πλίνιου, εκείνης δηλαδή του Φίλημον Χόλλαντ, είδα μεμιάς κάθε γράμμα κάθε σελίδας (όταν ήμουν μικρός, απορούσα που τα γράμματα ενός κλειστού βιβλίου δε χάνονταν τη νύχτα και δεν ανακατεύονταν μεταξύ τους), είδα ταυτόχρονα τη νύχτα και τη μέρα, είδα ένα ηλιοβασίλεμα στο Κερέταρο που έμοιαζε ν' αντανακλά το χρώμα ενός ρόδου στη Βεγγάλη, είδα την κρεβατοκάμαρά μου άδεια, είδα σ' ένα εργαστήριο του Άλκμααρ μια υδρόγειο ανάμεσα σε δυο καθρέφτες που την πολλαπλασίαζαν επ' άπειρον, είδα άλογα που ανέμιζαν οι χαίτες τους σε μια όχθη της Κασπίας ξημερώνοντας, είδα τον λεπτό σκελετό ενός χεριού, είδα τους επιζώντες μιας μάχης να στέλνουν καρτ ποστάλ, είδα σε μια βιτρίνα του Μιρζαπούρ μια ισπανική τράπουλα, είδα κάτι φτέρες να ρίχνουν τη λοξή τους σκιά στο πάτωμα ενός θερμοκήπιου, είδα τίγρεις, έμβολα, βίσονες, πλημμύρες και στρατιές, είδα όλα τα μυρμήγκια που υπάρχουν στη γη, είδα έναν πέρσικο αστρολάβο,⁴⁴⁶ είδα σ' ένα συρτάρι του γραφείου (τρέμω και που το γράφω) κάτι επιστολές χυδαίες, απίστευτες, λεπτομερείς, που είχε στείλει η Μπεατρίς στον Κάρλος Αρχεντίνο, είδα ένα λατρεμένο μνημείο στο Τσακαρίτα, είδα το αποκρουστικό λείψανο αυτού που τόσο ηδονικά υπήρξε κάποτε η Μπεατρίς Βιτέρμπο, είδα την κυκλοφορία του σκοτεινού μου αίματος, είδα το πλέγμα του έρωτα και τη μεταμόρφωση του θανάτου, είδα το Άλεφ απ' όλα τα πρίσματα, είδα τη γη μέσα στο Άλεφ και, ξανά,

μέσα στη γη το Άλεφ και μέσα στο Άλεφ τη γη, είδα το πρόσωπό μου και τα σωθικά μου, είδα το πρόσωπό σου και ζαλίστηκα κι έκλαψα, γιατί τα μάτια μου είχαν δει αυτό το μυστικό και επαγωγικό πράγμα που οι άνθρωποι έχουν καπηλευτεί τ' όνομά του, μα που κανένας απ' αυτούς δεν το 'χει δει ποτέ: το ασύλληπτο σύμπαν.

Ένωσα μιαν απύθμενη λατρεία, μιαν απύθμενη λύπη.

«Θα 'χεις μείνει μ' ανοιχτό το στόμα απ' όλα αυτά που είδες χωρίς να σ' έχει καλέσει κανείς» ακούστηκε μια χαρωπή και μισητή φωνή. «Όσο και να στύψεις το κεφάλι σου, δε σου φτάνει ένας αιώνας για να μου ξεπληρώσεις αυτή την αποκάλυψη. Τι καταπληκτικό παρατηρητήριο, ε, Μπόρχες;»

Τα πόδια του Κάρλος Αρχεντίνο πατούσαν το πάνω πάνω σκαλοπάτι. Μέσα στο απότομο μισόφωτο, κατάφερα να σηκωθώ και να ψελλίσω:

«Καταπληκτικό. Ναι, καταπληκτικό».

Με παραξένεψε η αταραξία στη φωνή μου. Ο Κάρλος Αρχεντίνο, όλο αγωνία, επέμενε:

«Τα είδες όλα; Όλα; Χρωματιστά;».

Εκείνη τη στιγμή, συνέλαβα το σχέδιο της εκδίκησής μου. Φιλικός, συμπονετικός, με αμηχανία και υπεκφυγές, ευχαρίστησα τον Κάρλος Αρχεντίνο Δανέρι για το φιλόξενο υπόγειό του και τον συμβούλεψα να επωφεληθεί της κατεδάφισης του σπιτιού και να απομακρυνθεί απ' αυτή την ολέθρια μητρόπολη, που δε χαρίζεται σε κανέναν, «πίστεψέ με: σε κανέναν!». Αρνήθηκα, με ήρεμη αποφασιστικότητα, να κουβεντιάσω το Άλεφ· φεύγοντας, τον αγκάλιασα και του επανέλαβα ότι η εξοχή και η ηρεμία είναι δυο σπουδαίοι γιατροί.

Στο δρόμο, στα σκαλιά της Πλατείας Κονστιτουσιόν, στο μετρό, όλα τα πρόσωπα μου φάνηκαν οικεία. Φοβήθηκα ότι δε θα 'χε μείνει πια τίποτα ικανό να μ' αιφνιδιάσει, φοβήθηκα ότι

δε θα μ' εγκατέλειπε ποτέ η εντύπωση ότι επέστρεφα από κάπου αλλού. Ευτυχώς, μετά από μερικές ξάγρυπνες νύχτες, η λήθη με ξανατύλιξε.

Υστερόγραφο της 1ης Μαρτίου 1941. Έξι μήνες μετά την κατεδάφιση του ακινήτου της οδού Γαράι, οι Εκδόσεις Προκρούστης δεν πτοήθηκαν από την έκταση του ογκώδους ποιήματος και κυκλοφόρησαν στην αγορά μια επιλογή των «αργεντινών αποσπασμάτων». Περιττό ν' αναφέρω τη συνέχεια: ο Κάρλος Αρχεντίνο Δανέρι τιμήθηκε με το Δεύτερο Κρατικό Βραβείο Λογοτεχνίας.* Το Πρώτο απονεμήθηκε στον Δρα Αϊτα· το Τρίτο, στον Δρα Μάριο Μπονφάντι· είναι βέβαια απίστευτο, αλλά το έργο μου *Η τράπουλα του χαρτοκλέφτη*⁴⁴⁷ δεν πήρε ούτε μία ψήφο. Γι' άλλη μια φορά, θριάμβευσαν η ακατανόηση και ο φθόνος! Έχω πολύ καιρό να δω τον Δανέρι· οι εφημερίδες γράφουν ότι οσονούπω θα κυκλοφορήσει κι άλλον τόμο. Η ευλογημένη πένα του (απρόσκοπτη πλέον από το Άλεφ) έχει αφοσιωθεί στη στιχοποίηση των επιτομών του Δρος Ασεβέδο Ντίας.⁴⁴⁸

Επιθυμώ να προσθέσω δύο παρατηρήσεις: η πρώτη αφορά τη φύση του Άλεφ· η δεύτερη, το όνομά του. «Άλεφ», ως γνωστόν, είναι το πρώτο γράμμα του αλφαβήτου της ιερής γλώσσας.⁴⁴⁹ Ας μη θεωρηθεί τυχαίο το ότι δόθηκε ως όνομα στον κύκλο της ιστορίας μου. Για τους καββαλιστές, το γράμμα αυτό συμβολίζει το Εν Σοφ, την καθαρή και απεριόριστη θεότητα⁴⁵⁰ λένε ακόμα ότι έχει το σχήμα ενός ανθρώπου που δείχνει τον ουρανό και τη γη, θέλοντας να υποδηλώσει ότι ο κόσμος

* «Έλαβα» μου έγραψε «τα πονεμένα σου συγχαρητήρια. Αφρίζεις απ' τη ζήλια, αξιοθρήνητε φίλε μου, αλλά οφείλεις να ομολογήσεις (κι ας πλαντάξεις απ' το κακό σου) ότι, αυτή τη φορά, τα κατάφερα να κοσμήσω το σκουφί μου με το πιο κόκκινο φτερό, και το τουρμπάνι μου με το πιο χαλίφικο ρουμπίνι».

μας είναι το κάτοπτρο και ο χάρτης του άνω κόσμου· για τη *Mengenlehre*,⁴⁵¹ είναι το σύμβολο των αριθμών μη ακεραίου βαθμού ισχύος, στο σύστημα των οποίων το όλον δεν είναι μεγαλύτερο οιαδήποτε των μερών. Εγώ θα ήθελα να μάθω: ο Κάρλος Αρκεντίνο επέλεξε αυτό το όνομα ή το διάβασε, *εφαρμοσμένο σε κάποιο άλλο σημείο όπου συγκλίνουν όλα τα σημεία*, σε κάποιο δηλαδή απ' τα αναρίθμητα κείμενα που του αποκάλυψε το Άλεφ του σπιτιού του; Όσο απίστευτο κι αν φαίνεται, εγώ πιστεύω ότι υπάρχει (ή υπήρξε) κι άλλο Άλεφ· εγώ πιστεύω ότι το Άλεφ της οδού Γαράι ήταν ένα ψευδο-Άλεφ.

Εξηγούμαι. Γύρω στα 1867, ο λοχαγός Μπέρτον ασκούσε στη Βραζιλία τα καθήκοντα του βρετανού προξένου· τον Ιούλιο του 1942, ο Πέδρο Ενρίκες Ουρένια ανακάλυψε σε μια Βιβλιοθήκη του Σάντος ένα χειρόγραφο του Μπέρτον, όπου ο Άγγλος μιλάει για το κάτοπτρο που η Ανατολή απέδιδε στον Ισκάνταρ Ζουλ Καρναϊν· δηλαδή, στον Αλέξανδρο τον Δίκερω της Μακεδονίας. Στο κρύσταλλό του καθρεφτιζόταν το σύμπαν.⁴⁵² Ο Μπέρτον αναφέρει και άλλα συγγενικά επινοήματα – το επταπλό κύπελλο του Κάι Χοσρού, τον καθρέφτη που βρήκε σ' έναν πύργο ο Τάρικ ιμπν Ζαγιάντ (*Χίλιες και μία νύχτες*, 272), τον καθρέφτη που είδε στο φεγγάρι ο Λουκιανός ο Σαμοσατεύς (*Αληθινή ιστορία*, Α, 26),⁴⁵³ τη λόγχη-κάτοπτρο που αποδίδει στον Δία το Πρώτο Βιβλίο του *Σατυρικού* του Καπέλα, τον οικουμενικό καθρέφτη του Μέρλιν, «που είναι στρογγυλός και κούφιος, ίδιος κόσμος γυάλινος» (*The Faërie Queene*, III, 2, 19)⁴⁵⁴ – και προσθέτει τα εξής περιέργα: «Όλα αυτά, όμως (πέραν του ελαττώματος ότι δεν υπήρξαν ποτέ), δεν είναι παρά οπτικά όργανα. Οι πιστοί που συρρέουν στο τζαμί του Αμρ, στο Κάιρο, ξέρουν πολύ καλά ότι το σύμπαν βρίσκεται στο εσωτερικό ενός από τους πέτρινους κίονες που περιστοιχίζουν την κεντρική αυλή... Κανείς, φυσικά, δεν μπορεί να το δει, αλλά όσοι

ακούμπησαν τ' αυτί τους στην κολόνα, δήλωσαν ότι μετά από λίγο άρχισε ν' ακούγεται ο ξέπνοος ψίθυρός του... Το τζαμί χρονολογείται τον έβδομο αιώνα· οι κίονες προέρχονται από άλλους ναούς, προϊσλαμικών θρησκειών, αφού, όπως γράφει ο Αμπεν-χαλντούν: *Στις πολιτείες που ιδρύουν οι νομάδες, η συνδρομή των ξένων σε ό,τι αφορά την οικοδόμηση είναι εκ των ων ουκ άνευ.*

Υπάρχει άραγε αυτό το Άλεφ στην καρδιά μιας πέτρας; Μήπως το είδα, όταν είδα τα πάντα, και τώρα το 'χω ξεχάσει; Ο νους μας είναι ευάλωτος στη λήθη· αφού κι εγώ ακόμα, μες στην τραγική διάβρωση των ετών, διαρκώς παραποιώ και χάνω τα χαρακτηριστικά της Μπεατρίς.

Στην Εστέλα Κάντο

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Με την εξαίρεση της «Έμμα Σουνς» (την εκπληκτική υπόθεση της οποίας, που είναι τόσο ανώτερη από την έμφοβη επεξεργασία της, μου την προμήθευσε η Σεσίλια Ινχενιέρος) και της «Ιστορίας του πολεμιστή και της αιχμάλωτης» (που αποπειράται να ερμηνεύσει δύο αξιόπιστα γεγονότα), τα κομμάτια αυτού του βιβλίου ανήκουν στη φανταστική λογοτεχνία. Το πιο δουλεμένο απ' όλα τους είναι το πρώτο· το θέμα του είναι οι συνέπειες που θα προκαλούσε στους ανθρώπους η αθανασία. Αυτό το σχέδιασμα μιας ηθικής για αθανάτους ακολουθείται από έναν «Νεκρό»: στο διήγημα αυτό, ο Ασεβέδο Μπαντέρα είναι ένας άνθρωπος απ' τη Ριβέρα ή απ' το Σέρρο Λάργο, αλλά και μια χονδροειδής θεότητα, μια μιγάδικη εκδοχή του ανυπέρβλητου Κυριακή του Τσέστερτον.⁴⁵⁵ (Το κεφάλαιο ΚΘ' του *Decline and Fall of the Roman Empire*⁴⁵⁶ αφηγείται μια παρόμοια μοίρα με αυτήν του Οτάλορα, αλλά πολύ πιο μεγαλειώδη και πιο απίστευτη.) Για τους «Θεολόγους», αρκούμε να σημειώσω ότι είναι ένα όνειρο, ένα μάλλον μελαγχολικό όνειρο, με θέμα την προσωπική ταυτότητα· για τη «Βιογραφία του Ταδέο Ισιδόρο Κρους», ότι είναι ένα σχόλιο πάνω στον Μαρτίν Φιέρρο. Σ' έναν πίνακα του Ουώττς, έργο του 1896, χρωστώ το «Σπίτι του Αστερίου» και το χαρακτήρα του δυστυχημένου κεντρικού του ήρωα.⁴⁵⁷ «Ο άλλος θάνατος» είναι μια φαντασία πάνω στο χρόνο, που την κέντησα στο φως κάποιων επιχειρη-

μάτων του Πιέτρο Νταμιάνι. Στη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, κανένας δεν μπορεί να ευχόταν πιο ολόψυχα από μένα την ήττα της Γερμανίας· κανένας δεν μπορεί να ένωσε πιο πολύ από μένα το τραγικό πεπρωμένο της Γερμανίας· το «Deutsches Requiem» προσπαθεί να καταλάβει αυτό το πεπρωμένο, το οποίο οι δικοί μας «γερμανόφιλοι»,⁴⁵⁸ που δε γνωρίζουν τίποτα απ' τη Γερμανία, όχι μόνο δε θρήνησαν, αλλά και δεν το υποψιάστηκαν ποτέ. «Η Γραφή του Θεού» έχει δεχθεί γενναιόψυχες κριτικές· ο ιαγουάρος με υποχρέωσε να βάλω στο στόμα ενός «μάγου της πυραμίδας του Καολόμ» καββαλιστικά ή θεολογικά επιχειρήματα. Στα διηγήματα «Το ζαΐρ» και «Το Άλεφ» θαρρώ πως διαβλέπω κάποια επίδραση απ' το αφήγημα του Ουέλλς «The Cristal Egg» (1899).

Χ. Λ. Μπ.

Μπουένος Άιρες, 3 Μαΐου 1949

Υστερόγραφο του 1952. Πρόσθεσα τέσσερα κομμάτια σ' αυτή την επανέκδοση. Το «Ο Αμπενχακάν ελ Μποχαρί, νεκρός στο λαβύρινθό του» δεν είναι (όπως με διαβεβαιώνουν) τίποτα σπουδαίο, παρά τον τρομαχτικό του τίτλο. Μπορούμε να το θεωρήσουμε ως μια παραλλαγή του «Οι δύο βασιλιάδες και οι δύο λαβύρινθοι» που το παρεισήγαγαν οι αντιγραφείς στις *Χίλιες και μία νύχτες*⁴⁵⁹ και ο σώφρων Γκαλλάν⁴⁶⁰ το παρέλειψε. Για την «Αναμονή», θα πω ότι μου την ενέπνευσε ένα αστυνομικό χρονικό που μου είχε διαβάσει ο Αλφρέδο Ντόμπλας πριν από καμιά δεκαριά χρόνια, την εποχή που ταξινομούσαμε τα βιβλία σύμφωνα με το εγχειρίδιο του Βιβλιογραφικού Ινστιτούτου των Βρυξελλών,⁴⁶¹ έναν κώδικα από τον οποίο δε θυμάμαι απολύτως τίποτα, πέραν του ότι ο Θεός εμφανίζεται υπό τον αριθμό 231. Στο χρονικό, ο κεντρικός ήρωας ήταν Τούρκος· τον έκανα Ιτα-

λό, για να τον αναλύσω πιο εύκολα. Η επαναληπτική, αλλά πάντα στιγμιαία, θέαση του βάρους μιας λαϊκής πολυκατοικίας που βρίσκεται στη στροφή της οδού Παρανά, στο Μπουένος Άιρες, μου υπέβαλε το διήγημα που τιτλοφορείται «Ο άνθρωπος στο κατώφλι»· τοποθέτησα τη δράση του στην Ινδία, προκειμένου η αναληθοφάνειά του να είναι υποφερτή.

Χ. Λ. Μπ.